

Antikvariskt PM – Rekommendationer för fortsatt planarbete

Detaljplan för del av Enbacka 1:32, Gustafs, Sätters kommun

Bakgrund och uppdrag

Sätters kommun har, i samarbete med Mondo Arkitekter, tagit fram ett detaljplane förslag för del av fastigheten Enbacka 1:32 i Gustafs. Syftet med detaljplanen är att möjliggöra uppförandet av nya bostäder. Planförslaget som togs fram i samrådsskede medger uppförande av flerbostadshus med en maximal bruttoarea om 4 500 m² och en högsta nockhöjd om 10 meter. Hustyp och placering regleras inte i det befintliga planförslaget.

Planområdet är beläget inom ett område som i kommunens kulturmiljöprogram pekas ut som särskilt värdefullt. I samband med samrådet har Länsstyrelsen i Dalarnas län framfört synpunkter gällande planförslagets potentiella negativa påverkan på kulturmiljön. Mot bakgrund av detta har WSP fått i uppdrag att ta fram rekommendationer för hur planförslaget kan anpassas för att bättre ta hänsyn till kulturmiljön i det fortsatta planarbetet. Detta PM utgör det första steget i uppdraget. När ett reviderat planförslag har tagits fram inför granskningsskedet kommer även en konsekvensbeskrivning att upprättas, där detaljplanens påverkan på kulturmiljön analyseras och bedöms.

Kort beskrivning av nuläge och historik

Planområdet är beläget vid Dalälven intill Gustafs båthamn, väster om Gustafs kyrka och sockencentrum, och angränsar i söder till Enbacka skola. Topografin präglas av en naturlig höjdskillnad från öster till väster, där marken sluttar ner mot älven. Marken inom planområdet utgörs idag huvudsakligen av öppen ängsmark, omgiven av grupper av uppvuxna lövträd. Den öppna karaktären i kombination med slutningen skapar ett landskapsrum som är visuellt tillgängligt från flera håll, vilket ställer krav på en varsam anpassning av ny bebyggelse till platsens topografiska och landskapsmässiga förutsättningar.

Gustafs var tidigare en by med namnet Enbacka. Under 1700-talet uppfördes den nuvarande kyrkan, som fick namnet Gustafs kyrka. Sedan dess har byn fungerat som sockencentrum och senare centralort i Gustafs socken. Under 1900-talet utvecklades bymiljön till en mindre tätort med villor, radhus och samhällsservice såsom kommunalhus och äldreboende. Det område som föreslås bebyggas i det aktuella planförslaget har historiskt använts som odlingsmark, troligen tillhörande gården Solberga som ligger nordväst om planområdet. Delar av denna odlingsmark har redan tagits i anspråk för bebyggelse, bland annat för Enbacka skola, vars äldsta delar uppfördes omkring år 1960.

Kulturmiljöns förutsättningar

Sätters kulturmiljöprogram

I kommunens kulturmiljöprogram från 2023 har området kring Gustafs kyrka pekats ut som ett särskilt värdefullt område. Bland de värdebärande uttrycken för området anges bland annat den äldsta delen av Enbacka skola och en radhuslänga som ligger precis i anslutning till planområdet. Dessa bedöms dock inte ha en tydlig koppling till planområdet. Gustafs kyrka pekas även ut som "ett dominerande landmärke, både i vyer över Dalälven och från vägarna både från väster och från sydost" och "det öppna landskapet öster om byn och mot Dalälven" bedöms vara ett värdebärande uttryck för området. I kulturmiljöprogrammet har följande råd och riktlinjer med koppling till planområdet identifierats:

- Kyrkan som en dominerande byggnad och ett landmärke i landskapet bibehålls. Siktlinjer mot kyrkan bör inte byggas för. Det gäller siktlinjer och vyer över Dalälven och Vyer utmed Enbackavägen och den äldre landsvägen.

Figur 1. Ortofoto över Gustafs med planområdet inom röstreckad markering. Gustafs kyrka inom vit markering.

Figur 2. Karta över det särskilt värdefulla området kring Gustafs kyrka, hämtad från Säterers kulturmiljöprogram. Det aktuella planområdet markerad med röd linje.

- Det omgivande odlingslandskapet öster om byn och utmed älven bör hållas öppet och brukas.
- Ny bebyggelse bör inte placeras så att den skymmer siktlinjer mot kyrkan eller i den öppna backen mot den tidigare lastageplatsen. Ny bebyggelse bör anpassas till placering och skala så att den inte blir ett dominerande inslag i förhållande till kyrkan i utblickar över Dalälven.
- Ny bebyggelse bör anpassas i skala till områdets småskaliga karaktär.

Länsstyrelsens samrådsyttrande

I länsstyrelsens yttrande för detaljplanen (2024-04-04) har följande synpunkter framförts:

”Ur kulturmiljösynpunkt är det inte bara kyrkan med omgivande bebyggelse som är av intresse. För upplevelsen och förståelsen av sockencentret är mötet mellan den täta sockencentrumbebyggelsen och det omgivande öppna landskapet invid Dalälven av stor betydelse. Den planerade bebyggelsen gör gränsen mellan den samlade bebyggelsen i sockencentret runt kyrkan otidigare och bedöms därför innebära en negativ påverkan på områdets kulturvärden.

Ur kulturmiljösynpunkt är det olämpligt att ta i anspråk området för bebyggelse i den omfattning som planförslaget medger. Om ny bebyggelse ändå uppförs är det väsentligt att mera utförliga planbestämmelser gällande volymer, placering och material tas fram för att anpassa bebyggelsen till kulturmiljön och landskapsbilden.”

Sammanfattningsvis innebär detta att stor hänsyn behöver tas till siktlinjer mot kyrkan, vyer över Dalälven och att det öppna landskapet utmed älven. Likaså bör ny utformningen av bebyggelse inom det särskilt värdefulla området anpassas till den befintliga miljön avseende framförallt skala, men även volym, placering och material.

Rekommendationer för fortsatt planarbete

WSP bedömer att det ur kulturmiljöperspektiv är olämpligt att bebygga planområdet med flerbostadshus i den omfattning som föreslås i det befintliga planförslaget. Flerbostadshus om tre våningsplan som föreslås i planbeskrivningen är olämpligt att uppföra på platsen då detta avviker från områdets karaktär och riskerar att skymma siktlinjer mot kyrkan. Däremot kan det vara möjligt att uppföra bostadshus i mindre skala under förutsättning att det görs med mycket stor hänsyn till platsens kulturhistoriska värden. Detta behöver utredas vidare genom volymstudier och gestaltungsförslag. För att detta ska vara möjligt behöver planförslaget omarbetas och kompletteras med utförliga planbesättelser som reglerar volym, placering och utformning.

Nedan följer WSP:s rekommendationer som ett stöd i det fortsatta planarbetet:

- Siktlinjer mot kyrkan från norr/nordost ska inte byggas för (se Figur 2, sida 5).
- Skalan på eventuell tillkommande bebyggelse bör anpassas för att inte upplevas dominerande i sin närmiljö eller avvika från bebyggelsekaraktären utmed Dalälven. Förslagsvis kan parhus provas som ett möjligt alternativ till flerbostadshus. Skalan kan förslagsvis variera genom upp-/nedtrappning av volymer.
- Bebyggelsen bör placeras så att den inte upplevs framträdande i landskapsbilden och i vyer utmed Dalälven. Byggnadskropparna kan förslagsvis få en förskjuten placering i förhållande till varandra. Placeringen av nya byggnadskroppar behöver utredas noggrant genom volymstudier.
- Den omgivande vegetationen är viktig att bevara för att undvika att den nya bebyggelsen blir dominerande i vyer utmed älven.

- Eventuell exploatering bör utföras med stor hänsyn till platsens befintliga topografi. Den naturliga slutningen bör bevaras i så stor utsträckning som möjligt.
- Planområdets känsliga läge utmed Dalälven ställer höga krav på gestaltningen av eventuell tillkommande bebyggelse såväl som på den omgivande boendemiljön. Utformningen av trädgårdar och eventuella gemensamma ytor är viktiga att ta hänsyn till då den påverkar upplevelsen av landskapsbilden i stort.
- Bostadshusen kan förslagsvis utformas med omålade träfasader och sadeltak, alternativt målas i någon dov kulör. Tak kan förslagsvis vara svarta. Starka kulörer, även falurött, bör undvikas. Helglasade gavelpartier mot älven bör undvikas.
- Carports, trädäck, inglasade balkonger, höga staket, pooler eller andra moderna inslag som är främmande i landsbygdsmiljön och som kan bli framträdande i exponerade lägen mot älven och det öppna landskapet bör undvikas.
- Större anläggningar och markarbeten i anslutning till bostadsbebyggelsen bör undvikas för att inte påverka landskapsbilden.

Johanna Bergmark, Bebyggelseantikvarie, Certifierad sakkunnig avseende kulturvärden – KUL 2

Stockholm 2025-02-05, rev. 2025-06-09

Fotografier av planområdet

Figur 3. Planområdet. Vy söderut mot Gustafs kyrka med Gustafs båthamn till vänster och Enbaka skola till höger.

Figur 4. Den västra och högre belägna delen av planområdet.

Fotografier av omgivningen

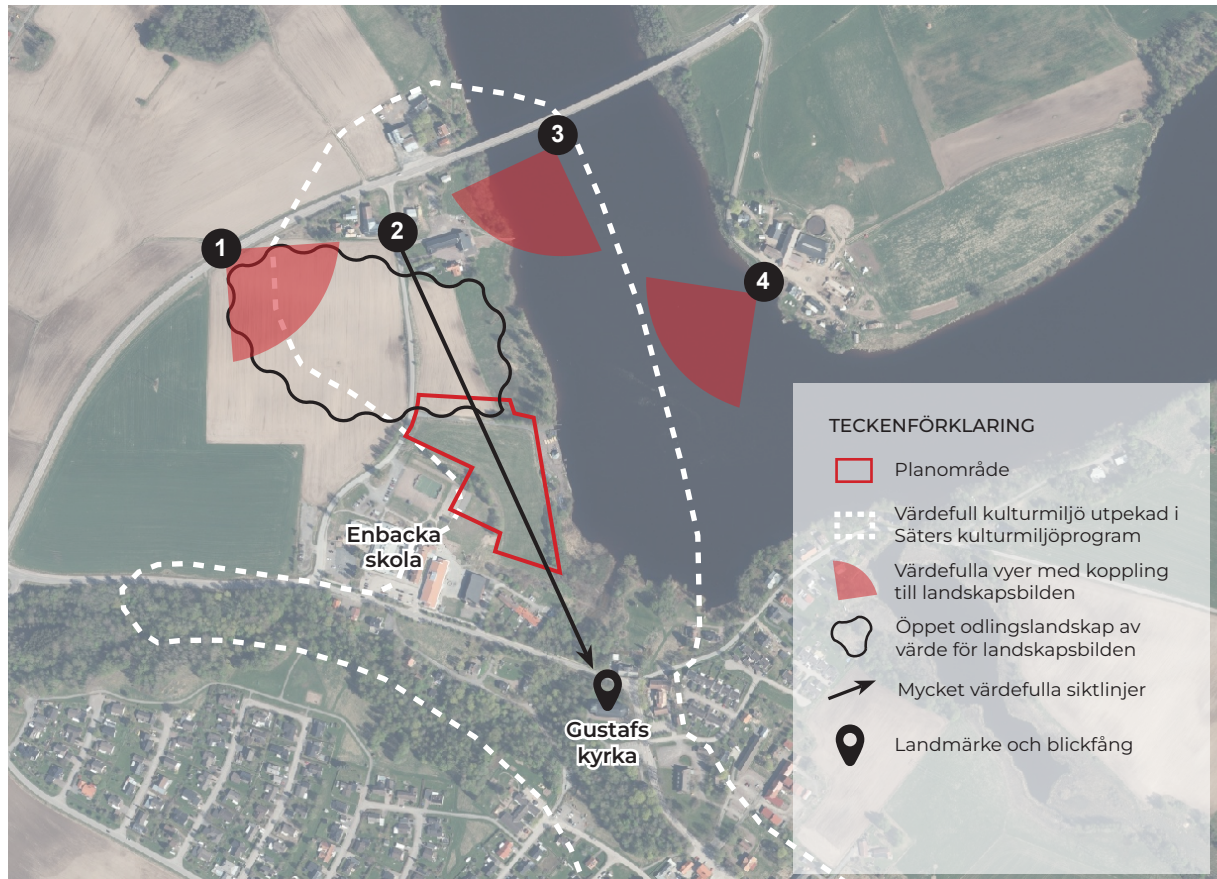

Figur 5. Det sluttande landskapet mot älven, vy mot sydöst.

Figur 6. Det sluttande landskapet intill älven, med gården Solberga i bakgrunden. Vy mot norr.

Viktiga vyer och siktlinjer i anslutning till planområdet

Figur 3. Karta som visar viktiga vyer och siktlinjer i anslutning till planområdet.

- 1 Vy från länsväg W 790 mot dalälven.
- 2 Vy/siktlinje från Solberga gård mot Gustafs kyrka, med det värdefulla odlingslandskapet i förgrunden.
- 3 Vy från bron mot odlingslandskapet, Gustafs båthamn och Gustafs kyrka.
- 4 Vy från andra sidan dalälven mot Sätters båthamn.

